ƏDƏBİYYAT ÜZRƏ 1947-Cİ İLİN NOBEL MÜKAFATÇISI:

Andre JİD

Fransız yazıçısı Andre Pol Goyom Jid 22 noyabr 1869-cu ildə Parisdə anadan olub. Atası Pol Jid Paris universitetində Roma hüququndan dərs deyib. Anası Cülyet Rondo da protestant ailədən olub.

1880-ci ildə atası vəfat edib, 11 yaşlı Andre anasının tərbiyəsi ilə böyüyüb. Bu səbəbdən də daha çox qadın mühitində olan gələcək nobelçi əks cinsin nümayəndələrinə qarşı qızğın ehtiras hissilə yaşayıb və elə bu dönəmdə ilk sevgisini tapıb - xalası qızına aşiq olub, ilk kitabını ("Andre Valterin qeyd dəftəri" - 1891) ona həsr edib. Kitab ədəbi camennin qapılarını onun üzünə açıb.

1869-cu ildə A.Jid La-Rokun meri olub və ədəbi fəaliyyətini davam edib. SSRİ-yə böyük sevgisi olan yazıçı xatirələrində "özümü həmişə qəlbən kommunist kimi hiss etmişəm" - yazıb.

Müxtəlif illərdə onun "Nərgiz haqqında traktakt" (1891), "Andre Valterin şeirləri" (1892), "Urianın səyahəti" (1893), "Eşq təcrübəsi" (1893), "İzabella" (1911), "Vatikanın altındakı mağara" (1914), "Dostoyevski. Məqalələr, məruzələr" (1923), "Edip" (1931), "SSRİ-yə dönüş" (1936), "Gündəlik" (1939, 1946, 1950) və başqa kitabları çap olunub. Onun kommunizmə, sovet quruluşuna rəğbəti birmənalı qarşılanmayıb.

Andre Jid 1947-ci ildə ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görülüb. Mükafat yazıçıya "yaradıcılığındakı insan problemlərini həqiqi sevgi, dərin və gerçək psixoloji ustalıq, böyük zəka və peşəkarlıqla təqdim edə bildiyinə görə" verilib.

Kommunist əqidəli fransız yazıçısı 1951-ci ildə Parisdə vəfat edib. Oxuculara müəllifin ironik ruhda, ziddiyyətlərlə dolu "Qeydlər" traktatını təqdim edirik.

Andre JİD

1933-cü il

Qeydlər

I

F.V. kommunizmə tərəf çıxan varlı görəndə, təəccüblənir, ona gülməli görünür, anlaya bilmir.

Məni isə özünü bütün varlılardan üstün tutaraq qürrələnən xristian varlılar təəccübləndirir. Həmin varlılardan biri yaşamağın yolunu öyrənmək istəyən imkanlı balasına görün nə məsləhət verib:

"Bütün var-dövlətini sat, pullarını kasıb-kusuba payla".

Bunu eşidən cavan böyük var-dövlət sahibi olduğu üçün "İncil"dəki kimi dərin kədərə qərq olur. Axı kommunizm də xristianlıq kimi varlanmağı təbliğ edir. Bir yandan da kommunizm varlıların əlində olanlara sahib çıxmaqla xristianlığın insanlara vəd etdiyi xoşbəxt yaşamaq imtiyazını gözə soxur. Əgər bu vaxta qədər vəd edilənləri etməyibsə, nəyi gözləyir? O addımı atmadan özünə necə xristian deyə bilər?

Lakin kilsə Məsihin açıq-aydın, "İncil"də qırmızı xətt kimi keçərək dediyi fikirləri təhrif etdi. Çünki kilsə özü də varlılarla əlaqədə idi və Məsih bunu tamahkarlıq adlandırmışdı. Bununla kilsə özünü məhv etdi. Yeri gəlmişkən, protestantlıq da eyni səhvi təkrarlayır, Tanrı dərgahına qədəm qoymağı deyil, fani nemətlərdən yaralanmağı sərvət hesab edir. Sən demə, bank nə qədər çox zəngin olursa, bir qədər çox Tanrı himayəsinə keçir.

Kommunizmə mane olmaq kilsədən asılı idi: suyunu çəkib çıxarmaq (bunun öhdəsindən məharətlə gəldi), yaxşı nə varsa, əlindən almaq və onu gərəksiz bir şeyə çevirmək. Bunu lap əvvəldən eləmək lazım idi. İndi gecdir. Çox gecdir! Oyunu uduzduq... Çünki Məsihin təliminə kapitalizm qədər düşmən olan ikinci bir yanaşma yoxdur; sanki Roma papası özü-özünə hesabat verir. Lakin kilsə dünyanın mürtəce, dəccalvari qüvvələri ilə elə sıx bağlanıb ki, (mən Məsihin təlimlərinə düşmən kəsilən kapitalizmi, millətçiliyi, imperializmi, ordunu nəzərdə tuturam) artıq, bu qüvvələrdən qurtulmaq, bir zərbə ilə dini bu güclərdən xilas etmək mümkün deyil.

Amma Məsihi xristianlığın zəifləməsində ittiham etmək olmaz; üstəlik, qondarma xristian xalqları bir-birinin qanına susadığı bir vaxtda. Bu, kommunizmin əlinə bəhanə vermək kimi bir şeydir.

Buna görə də kommunizmin xristianlığın xəyanəti nəticəsində yetişdiyini demək olar və əgər xristianlıq zəifləməsəydi, kommunizm deyilən bir şey olmazdı. Başlanğıcda hiss olunmayan bu zəifliyə səbəb xristianlığın kommunizmin əlinə qumar oynaması idi.

Bəli, məhz belə həssas məqamlar məni kommunizmlə xristianlıq arasındakı münasibətlərdə ortaq nöqtə axtarmağa sövq edir. Amma təəssüf ki, xristianlıqla kapitalizm arasında olan ittifaqı görürəm; cəmiyyətin başının altına yastıq qoyan kapitalizm onu axirətin mistik "mükafatı" ilə aldadaraq, dindən lazım olan xeyiri götürür. Zalımlar məzlumları dinin zahiri təntənəsinə inandırır. Məsihin: "Məmnunluqla göz yaşı tökənlər, acı göz yaşı axıdanlara tabe olun, çünki axirət günü axırda olanlar qabağa düşəcək! - sözlərini bilərək katolik dinindən necə yararlanmasınlar? Onlar üçün əbədi hakimiyyət var: varlılar göz yaşı axıdanlardan o hakimiyyəti alıb, əvəzində fani olanı verirlər. Beləliklə, hamı razı qalır. Məsih kasıbların tərəfini tutur, varlı təmənna güdmədən mistik xoşbəxtlikdən kasıbın xeyrinə imtina edir. Varlı "xoşbəxt" taleyi üçün kasıbın ona təşəkkür edəcəyini bilir.

Təbii ki, Məsihin istədiyi bu deyildi. Onun dövründə məsələ sosiallaşa bilməzdi. Hiyləgərliklə verilən suala o: "Hakimiyyəti onun sahibinə verin..." - demişdi. Hakimiyyətin sahibini dövrün kralı kimi qəbul etmiş, hər şeyi artıqlaması ilə ona veriblər. Kasıb isə bu dünyada çəkdiklərinin əvəzini o dünyada artıqlaması ilə alacağına inanır. Bundan gözəl sövdələşmə təsəvvür etmək olmaz!

Varlı Məsihi öz tərəfinə çəkməyin yolunu tapır, qazandıqlarını onun "mərhəməti" sayəsində əldə etdiyini deyir. Axı o xeyirxahdır; bu yolla yer üzündə qazandığı yağlı tikəni o, dünyada da qazanacağına ümid edir.

"Daha çox sevinməkdənsə daha çox sevindirmək lazımdır". Lənət şeytana!.. Elə ən iyrənc olanı da budur! Kasıblığın ən pis, alçaldıcı məqamı onu sevgi hissindən - "həmişə almaq, heç vaxt verməmək" hissi - məhrum etməkdir.

Hətta Məsihin bu sözlərindən belə kapitalizm xeyir götürür, məhz varlıları öz mərhəməti ilə sevindirir və cənnətin qapılarını onların üzünə açır.

Kilsə Məsihin: "Bütün var-dövlətini sat, pullarını kasıb-kusuba payla" - kimi, açıq-aydın sözlərini təhrif etməklə səhvə yol verdi və qurduğu oyunu pozdu. "İncil"in tamah adlandırdığını kapitalizmin mənası kimi qələmə verdi və bununla da xristianlığın zəif damarını tutdu. Burada da günahkar Məsih deyil; bu zəiflik olmasaydı, digər zəifliklər üzə çıxmazdı, kilsə onları sözdə deyil, əməldə icra etsəydi, Məsihin təlimi bütünlüklə həyata keçərdi. Buna görə də kommunizmin xristianlığın xəyanəti nəticəsində yetişdiyini demək olar və əgər xristianlıq zəifləməsəydi, kommunizm deyilən bir şey olmazdı. Başlanğıcda hiss olunmayan bu zəifliyə səbəb xristianlığın kommunizmin əlinə qumar oynaması idi. Odur ki, xristian dinini himayələri altına keçirmək kapitalistlərin birbaşa marağını ifadə edirdi, çünki bundan sonra onların özlərini xristian adlandırmaları paradoksal görünməzdi. Katoliklərin əksəriyyəti isə bunu görmür! Görə bilmir. Onlar xristianlığın təntənəsi arzusuyla yaşayırlar, onu olduğu kimi yox, görmək istədikləri kimi görmək istəyirlər. Məndən:

-Sizin kommunizmə münasibətiniz necədir? - soruşurlar.

-Münasibətimizdə böyük fərq var; siz dini təsəvvürünüzdə yaradırsız, mənsə təkbaşına kommunizmi yarada bilmirəm.

Xristianlıq məhz bu yolla könüllərdə kamillik həddinə çata biləcək. Başqa cür onlar xristianlıq pərdəsi altında gizlənən xəyanətə görə necə məsuliyyət daşıyacaqlar?

II

Monterlan "gənclik dünyəviliyi inkar edir, onun şöhrətə olan həvəsini, həyəcanını ehtiva etmir" deməkdə haqlıdır. Axı müharibəyə müharibə elan edən, bizdən müharibənin özündən artıq qəhrəmanlıq, şücaət gözləyən məhz kommunizmdir. Sonuncu bizdən sadəcə qorxu və kor-koranə itaət tələb edib.

Baş verəcək iyrənc müharibə bizdən

qəhrəmanlıq haqqında düşünməməyi əvvəlcədən tələb edir; bu da onun son atributu, son cazibəsidir və bu yolla gənc nəsil ən nəcib keyfiyyətlərindən məhrum olur.

Alicənablıq, müqəddəslik, sədaqət və qəhrəmanlığın yeni anlamı, - məhz bizə lazım olan anlamı - budur. Bunu axmaq anlaşılmazlıq, insan təbiətindəki gizli arzuların təzahürü kimi qəbul etmək lazım deyil. Bununla, ona durğunluğunu qorumağı təklif edirsiz.

Söhbət SSRİ-yə inamdan düşəndə onlar, "Əlli faiz illüziya ilə inanırıq", deyirlər... Sevgilərini, inamlarını başqa necə ifadə edə bilərlər?!

Sanki hər şeyi vətənlə bağlayıb insanları müharibəyə sürükləyərkən bu illüziya ilə alver edən siz olmursuz. Yaxşı da! Məhz bu illüziya hər şeyi arxasınca aparacaq, arzuları həqiqətə çevirəcək.

...Məni hiddətləndirənlərdən biri də: "Fəhlələr də, kəndlilər də qara gündədir", - deyənlərdir. Hətta iddia edirlər ki, onlarla sıx ünsiyyətdə olsaydım, mən də bu fikirdə olardım. Elə fikirləşmirəm. Görünür, zəhmətkeş, məzlum sinfi yəhərləyib çapmaqla öz rifahınızı təmin edirsiz! Onu indiki kimi olmağa siz məcbur etmisiz və təəssüf ki, bunu unudursuz. Məni dəhşətə gətirən də sizin unutqanlığınızdır. Özünüz onu aldatdız, alçaltdız, qara yaxdız, amma indi həyasızlıq edib, "bax gör o nə gündədir!" - deyirsiz. İmkan verin özünə gəlsin, ədəb-ərkan öyrənsin, təhsil alsın, sonra onda eyib axtarın, mənə lazım olan budur. Amma sizin qorxduğunuz da budur. Axı siz gözəl bilirsiz ki, "alçaldılmaq" onun belini büküb. İmkan verin dikəlsin, onu belinə yüklədiklərinizdən qurtarın, onda nəyə qadir olduğunu görərsiz.

Təbii ki, insanlar arasındakı qeyri-bərabərlik daima olacaq. Bunu inkar etmək ağılsızlıq olardı. Amma pul və mənsəb "üstünlüyü"nün gerçək dəyərlərə dəxli yoxdur. SSRİ-də imkanlara, şanslara və iyrənc formulu məhv etməyə yaradılan bərabər şərait məni "heyran" edir: "Öz alnının təri ilə mənim çörəyimi qazanacaqsan!.."

III

Deyirsiz ki, sovet rejimi insanlara təzyiq edir, sıxır, onun instinktlərinə qarşı çıxır. Hansı "insandan" danışırsız? Hansı instinktləri nəzərdə tutursuz? Böyüklərdən nümunə götürmək, uşaq yaşlarından başlayaraq təlim-tərbiyə məsələlərinə diqqət yetirmək, daha sonra tamaşalar, kitablar... - insanı yetişdirmək, formalaşdırmaq, onu ictimai həyata hazırlamaq üçün lazım olan hər şey - biz buna biabırçılıq deyirik. Yox, lənət şeytana! Belə insanı dəyişmək mümkün deyil. Gərək insanın təbiətini dəyişəsən. Siz insanı özünü başqalarından üstün tutan, başı daha çox sərvət toplamağa qarışan mülkiyyətçiyə çevirmisiz. Əgər lap uşaq yaşlarından onu sahib olmaq imkanından məhrum etəsydiz, əgər ətrafında sərvət hərisi olan insanları görməsə, bunun ləzzətini dadmasaydı, o zaman hər şeyə fərqli gözlə baxardı. Yeni ruhda tərbiyə alan, yeni quruluşda inkişaf edən sovet uşağının mülkədar düşüncəsi ilə yaşaya biləcəyi ağlasığmazdır. Siz bunu bilirsiz. Uşaqlarınızı həyata hazırlayırsız; bundan asanlıqla qurtulmaq mümkün deyil, həqiqətini qəbul edirsiz. Belə çıxır ki, bütün müşahidələrimiz yalan üzərində qurulub.

İnsanın özünü də iqtisadi sistemlə dəyişmək lazımdır. Bunun başqa yolu yoxdur. Bu səbəbdən də yazdığım kitablara ədalət işığı tutan Massisin 1923-cü ildəki ittihamından gözəl tərif tapa bilmirəm: "Söhbət içində yaşadığımız insandan - bizdən - gedirdi".

Rus dilindən tərcümə edən:

Əyyub QİYAS

Ədəbiyyat qəzeti.- 2017- ci il.- 18 fevral.- S. 9.